

Avauksia ja keskustelua

Jälkikolonialistiset jatkuvuudet sosiologisesta näkökulmasta: esimerkkinä nigerialaiskirjeet¹

Teppo Eskelinen

Vallitsevan maailmanjärjestelmän tutkimuksen ydinkysymyksiin kuuluu, missä laajuudessa ja minkälaisin tavoin kolonialistiset käytännöt jatkuvat tänä päivänä. Kysymystä analysoidessa käytetään tyypillisesti kahdenlaisia välineitä. Ensimmäkin poliittisen talouden ja kansainvälisen politiikan aloilla tutkitaan, miten maailmantaloudelliset valtasuhteet rakentuvat siirtoma-aikaisen asetelmien jatkumoina. Tämä näkyy esimerkiksi taloudellisessa työnjaossa, velkasuhteissa tai talouspolitiikan sanelussa osana kehitysrahoitusta. Toiseksi kulttuuritutkimuksen kentällä analysoidaan jälkikolonialistisia identiteettejä: miten puhevalta ja kyky kuvata kokemusta määräytyy, miten normeja ylläpidetään, ja miten jälkikolonialistista subjektiviteettia rakennetaan.

Näiden tutkimusotteiden väliin jää kuitenkin suurin osa sosiologiaa. Esitänkin tässä tekstissä, että sosiologisella otteella on jälkikolonialistisessa tutkimuksessa kaksi keskeistä etua. Ensimmäkin

sosiologialle ominainen ajatus siitä, että yksittäisten artefaktien tai kulttuurituotteiden kautta voidaan tulkita yhteiskuntamuotoa laajemminkin, mahdollistaa jälkikolonialistisen todellisuuden tulkinnan konkreettisesta lähtökohdasta käsin. Toiseksi kysymys kolonialismin jatkuvuuksista ulottuu moniin sosiologialle tuttuihin tematiikkoihin, joita ovat esimerkiksi representaatiot, alakulttuurit ja jäte.

Havainnollistan tätä lähestymistapaa kahdella tavalla. Ensimmäkin tulkitsen kysymystä jälkikolonialismista arkisesti tutun mutta tutkimuskohteenä ehkä yllättävän kohteen kautta: sähköpostihuijausten eli niin sanottujen nigerialaiskirjeiden. Toiseksi kategorisoin näistä huijauksista tehtyjä tutkimuksia, erityisesti länsiafrikkalaista tutkimuskirjallisuutta, pyrkien osoittamaan sosiologisia ulottuvuuksia, joita nigerialaiskirjeiden analyysin avulla voi tavoittaa. Nigerialaiskirjeiden kaltainen tunnustamaton ja laiton ilmiö voi havainnollistaa jälkikolonialismin piirteitä, joita virallisen hallinnan ja tunnustetun hallinnan tulkinat eivät tavoita.

Esimerkkinä käyttämäni ilmiö, nigerialaiskirjeet, lienee tuttu kaikille sähköpostin käyttäjille, vaikka se onkin tullut viime aikoina vähemmän näkyväksi roskapostin seulonnan kehittymisen myötä. Kyse on massamittassa lähetettävistä huijauksista, joissa liikemiehenä, entisenä poliitikkona tai poliitikon leskenä esiintyvä lähettäjä pyytää apua

---

¹ Kiitos Siilitie Saunasymposium 2019 -seminaarin osallistujille luonnosvaiheen idean kommentoinnista.

valtavan hämäreperäisen rahasumman siirtämisessä ja lupaa palkkioksi osuuden rahoista (esim. Onwudiwe 2004). Huijaukseen kuuluu pyytää rahojen siirtämisen kannalta muka välttämättömiä maksuja niin kauan, kun huijattava on valmis maksamaan (Holt & Graves 2007).

Julkisuudessa puhe nigerialaiskirjeistä on keskittynyt niksimäisiin varoittelemattuihin, minkä lisäksi toisinaan uutisoidaan yksittäisistä huijausten uhreista². Tutkimusvetoisemmassa keskustelussa nigerialaiskirjeistä rikollisuutena korostuvat esimerkiksi huijausten mahdollistavat tekijät, lainvalvonnan ja muiden vastatoimien riittävyys (esim. Abimbola 2005) sekä sähköpostien roskapostinsuodatuksen kehittyminen (Phokeer & Aina 2016; Longe, Chiemeeke & Onifade 2008). Sosiologinen näkökulma auttaa perspektiivin laajentamisessa: nigerialaiskirjeisiin sisältyy huomattavasti laajempia kulttuurisia ulottuvuuksia kuin mitä laittomuuteen ja lainvalvontaan sekä tekoälyn kehitykseen keskittyvä puhe tavoittaa.

Häiriöviestintä ja Afrikka-kuva

Mannerten välisten suhteiden rakentumisessa ja oikeuttamisessa toisesta mantereesta kerrottavilla tarinoilla on keskeinen rooli. Poliitiikka ja representaatiot vaikuttavat toisiinsa, ja siksi on kaikkea muuta kuin yhdentekevää, minkälaisia tarinoita entisistä siirtomaista kerrotaan ja tunnustetaan. Kaikki viestintä myös sisältää representaatioita. Nigerialaiskirjeitä voidaankin tulkita viestinnän muotona ja täten Afrikkaa koskevien representaatioiden tuottajana ja uusintajana. Häiriöviestinnän sisältämät representaatiot vaikuttavat vastaanottajiinsa siinä missä kunniallisempikin viestintä. Ne tuottavat, hyödyntävät ja uusintavat representaatioita riippumatta siitä, että vastaan-

ottaja voi ongelmitta ymmärtää saamansa viestit tökeröiksi huijausyrityksiksi. Aivan samaan tapaan mainonta ”laillisena häiriöviestintänä” vaikuttaa vastaanottajiinsa, vaikka sitäkin periaatteessa osataan ”lukea” (esim. Malmelin 2003).

Huijausviesteillä on dynaaminen suhde stereotyyppioihin: ne uusintavat joitakin syvään juurtuneita Afrikka-representaatioita, ja toisaalta niiden teho perustuu aiemmin virallisenkin tiedonvälityksen piirissä tuotettuihin stereotyyppioihin. Yhtenä tekijänä nigerialaiskirjeiden yllättävänkin suuren onnistumistiheyden taustalla onkin pidetty sitä, että ne ”kertovat tutun kuuloisia tarinoita Afrikasta” (Burrell 2008). Nämä ”tutun kuuloiset tarinat” toistavat kaksijakoista Afrikka-tarinaa. Yhtäältä Afrikka edustaa kaaosta, köyhyyttä ja horjuvia hallintoja. Toisaalta Afrikka on kolonialismin ajoista saakka kuvattu mantereena täynnä satumaisia rikkauksia, joista eurooppalainen voi moraaliaan laskemalla päästä osalliseksi. Moraalikato on myös huijausten yksi psykologinen ulottuvuus: kyse on ”kutsusta osallistua romahtaneeseen moraaliin” (Smith 2009). Vaikka tätä ”kutsua” ei hyväksyisikään, huijausviestit voivat vahvistaa aiemmin omaksettua mielikuvia.

Nigerialaiskirjeet assosioidaan nimeään myöten Nigeriaan³, jossa niitä myös tehtaillaan eniten (Ampratwum 2009, 68). Siksi niitä on luontevaa tulkita representaatioina (Länsi-)Afrikasta. Nigeria huijausten (oletettuna) lähteenä sopii loistavasti ”tuttuun Afrikka-tarinaan”. Maasta totuttiin takavuosina kuulemaan sotilashallinnon, väkivallan ja öljystä käytävän kamppailun värittämiä uutisia, ja maasta on monien mielessä

2 Näistä Suomessa kuuluisin lienee Sunny Car Centerin tapaus, jossa hyväuskoinen liikemies uskoi sambialaisen ex-poliitikon puolison olevan rahoittamassa suurta autokauppainvestointia (Harju 2014).

3 Englantia puhuvissa maissa ne tunnetaan ”419-huijauksina”, viitaten huijaukset kieltävän Nigerian rikoslain pykälän numeroon (esim. Isacenkova ym. 2014). Tämäkin käsite viittaa siis suoraan Länsi-Afrikkaan, vaikkei käsite sisälläkään sanaa ”Nigeria”.

tullut eräänlainen resurssikirouksen⁴ symboli, itsensä tuhoava kaoottinen öljysotamaa. Totta onkin, että 2000-luvun alussa, ainakin joidenkin kommentoijien mukaan, yksinkertaisimpienkin taloudellisten suhteiden edellyttämä luottamus oli Nigeriassa syvästi rapautunut (esim. Okagbare 2003). Vaikka mielikuva on monessa mielessä vanhentunut, narratiivi nigerialaisesta aliehkityksestä, korruptiosta ja diktatuurista on vahva ja globaalisti tunnistettu.

Afriikka-kuvien vääristymiseen on kiinnitetty huomiota viestintätutkimuksen parissa jo pidemmän aikaa (esim. Kunczik 1999, Andersson & Ådahl 1993; Räsänen 1999), toisinaan myös tiedotusvälineissä (esim. Lindström 2018). Kritiikin mukaan joukkoviestintä tuottaa stereotyyppisiä ja ongelmakeskeisiä representaatioita ja lisäksi käsittelee monimuotoista mannerta yhtenä kategoriana. Tällainen representaatioita koskeva itsekritiikki kuitenkin rajoittuu virallisen tiedonvälityksen itseymmärrykseen eikä estä stereotyyppien hyödyntämistä epävirallisessa viestinnässä niin kauan, kun ne ovat tunnistettavia.

Nigerialaiskirjeiden psykologisen toimivuuden kannalta kertomukset korruptiosta ja kaaoksesta ovat keskeisiä. Samaa kaavaa noudattavia huijauksia on nähty satoja vuosia, teknologisen välineen vain vaihtuessa (Smith 2009). Ne ovat aina ilmentäneet sekavaa yhteiskunnallista tilannetta. Ne pulpahtavat esiin aina horjuvissa valtioissa, Nigerian tapauksessa 1980-luvun talouskriisin aikana, jolloin myös maan järjestäytynt rikollisuus muutti toimintakenttäänsä kansainvälisemmäksi (Ellis 2018). Tuloksena on mielikuvien ja politiikan noidankehä: korruptoitunut ja epäonnistunut valtio luo korruptiosta kertovia

huijaustarinoita, mikä lisää ihmisten käsityksiä maan korruptoituneisuudesta. Käsitysten valtaa osoittaa, että virallinen korruption analysointi perustuu korruptiota koskeviin käsityksiin – vaikeivät toki kenen tahansa sähköpostin käyttäjän käsityksiin. Tunnetuin korruptio-indikaattori on Transparency Internationalin *Corruption Perception Index* (TI 2019), joka kuvaa ”liikemiesten ja analyytikkojen käsityksiä” maan julkisen sektorin korruptoituneisuudesta. Afrikkalaisessa talouskeskustelussa kannetaan usein huolta siitä, että mielikuvat rikollisuudesta ja kaikkialle ulottuvasta korruptiosta karkottavat investointeja (esim. Ampratwum 2009; Ohanyere 2003, 151).

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että nigerialaiskirjeitä on mahdollista tulkita yhtenä viestinnän muotona, joka vaikuttaa vastaanottajiensa käsityksiin (Länsi-)Afrikasta ja toisaalta hyödyntää aluetta koskevia pinttyneitä mielikuvia. Sosiologisesti olennainen kysymys on, millaisia ovat tunnistettavat Afrikka-representaatiot, ei niinkään se, minkälaisia virallisia representaatioita Afrikasta tuotetaan esimerkiksi tiedonvälityksen piirissä. Representaatioiden kautta voidaan myös lähestyä kansainvälistä politiikkaa ja taloutta. Toista osapuolta koskevat tiedostamattomatkin käsitykset vaikuttavat suhteiden rakentumiseen, ja näin representaatiot myös tuottavat todellisuutta eivätkä ainoastaan heijasta sitä. Toiseksi nykyaikaisessa taloudessa mielikuvat ovat usein itsensä toteuttavia: epäonnistuneiksi kuvatuista valtioista tulee herkästi epäonnistuneita, ja korruption kierteen katkaisemista vaikeuttaa huomattavasti käsitys kaikkialle ulottuvasta korruptiosta.

Alakulttuurien globalisaatio ja jälkikolonialistiset alakulttuurit

Sosiologiassa on luonnollisesti tutkittu paljon alakulttuureja ja niiden merkityksenantoja, mutta tätä tutkimusta ei välttämättä nähdä osana kolonialististen merkityksenantojen jatkuvuuksien analyysia. Globaalisti levinneet tai kommunikoivi-

4 Resurssikirouksella tarkoitetaan ilmiötä, jossa huomattavat luonnonrikkauudet johtavat valtion konflikti- ja köyhyyskierteeseen, vaikka luonnonvarojen voisi olettaa tuottavan vaurautta.

vat alakulttuurit kuitenkin kertovat globaaleista kulttuurisista (ja mahdollisesti taloudellisista) suhteista, mistä nigerialaiskirjeet ovat jälleen erinomainen esimerkki. Nigerialaiskirjeilmiöitä voidaankin tulkita myös vinoutuneena kulttuuriglobalisaation muotona ja omintakeisena alakulttuurina.

Nigerialaiskirjeillä huijaaminen on ilmiönä paljon vanhempi kuin huijauksen assosioituminen Nigeriaan. Sama huijaus tunnettiin Euroopassa jo 1800-luvulla. Huijari uskotteli olevansa varakas vanki, joka korvaisi ruhtinaallisesti auttamisensa pakoon vankeudesta (Whitaker 2013). Huijaukset ovat sopeutuneet sen jälkeen uusiin teknologioihin ja yleistyneet teknologisen muutoksen myötä, mutta ennen kaikkea ilmiö on kopioitunut ja mukautunut paikallisiin olosuhteisiin muodostaen tunnistettavan paikallisen hybridin alakulttuurin. Huijausviestien lähettäjien itseymmärrys ja ryhmäidentiteetti ovatkin olleet useiden sosiologisten tutkimusten kohde nimenomaan Nigeriassa (Adesina 2017; Ojedokun & Eraye 2012; Adeniran 2008; Longe, Chiemekwe & Onifade 2008). Huijareilla on vahva alakulttuurinen status sekä vaurautta arvostavassa yhteiskunnassa epäsuoraa tunnustusta myös valtakulttuurin taholta (Tade & Aliyu 2011).

Nigerialaiskirjeiden lähettäjät tunnetaan nimellä yahoo-pojat (*yahoo boys*), viitaten sekä ensimmäisiin maksuttomiin sähköpostiosoitteisiin että tekijöiden ikään: nigerialaiskirjeiden tehtailijat ovat lähes poikkeuksetta nuoria (Adeniran 2008). Joidenkin tutkijoiden mukaan ylivoimainen enemmistö heistä on yliopisto-opiskelijoita (Ojedokun & Eraye 2012), toisaalta toisissa tutkimuksissa puhutaan pikemmin nettikahviloissa roikkuvista työttömistä nuorista (Abimbola 2005). Yahoo-poikien toimintatapoja selvittäneissä tutkimuksissa korostuvat toiminnan (ala)kulttuuriset merkityksenannot. Näyttää siltä, että nämä huijausviestien lähettäjät eivät ole teknisesti eri-

tyisen taitavia, ja he toimivatkin paljon manuaalisemmin kuin mikä nykyisin on tavallista, saati mahdollista (Isacenkova ym. 2014). He näkevät itsensä pikemmin älypelin pelaajina tai eräänlaisina sisällöntuottajina kuin teknisinä neroina tai viileinä ammattirikollisina. Huijareiden alakulttuuriin liittyy omia puhetapoja ja käsitteitä sekä muita symboleja ja runsaasti hybridisiä elementtejä, esimerkiksi runsasta ammentamista amerikkalaisten glamour-rikollisten kulttuurisesta kuvastosta (Ojedokun & Eraye 2012). Alakulttuurin ympärille syntyy ihailijoita ja jäljittelijöitä, eivätkä yahoo-pojat pyri salailemaan toimintaansa: he pikemminkin ylpeilevät onnistumisillaan, jopa vaihtaen vinkkejä Facebookin kaltaisilla puolivoimilla alustoilla (Aransiola & Asindemade 2011). (Ala)kulttuurinen status saa osaltaan tukea populaarikulttuurin parista. Esimerkiksi Nigeriassa hyvin suosituksa ja tunnettu Olu Maintainin rap-kappaleessa *Yahooze* ihannoidaan sähköpostihuijareiden elämäntapaa (Adesina 2017, 24). Kaiken kaikkiaan kyse näyttää olevan paljon enemmän alakulttuurin omaksumisesta kuin laskelmoivasta rahan maksimoinnista.

Ilmiön toisessa päässä myös huijausten torjunta on muodostunut eräänlaiseksi alakulttuuri-ilmiöksi. Siinä missä nigerialaiskirjeiden torjunta pitkään merkitsi viranomaisten tiedottelua ja perinteisiä tiedotuskampanjoita (Tive 2006, 11) ja edelleenkin keskittyy luomaan huijauksia tunnistavia algoritmeja (Brunton 2013), huijausten torjumiseen on syntynyt omia internet-yhteisöjään. Aivan kuten "yahoo-pojillakin", näillä alakulttuureilla on omat koodinsa, puhetapansa ja yhteisölliset tunnuksensa. Ne keskittyvät tuottamaan vastahuijauksia, joissa loputtomalla kirjeenvaihdolla tuhlataan huijarin aikaa ja yritetään saada tämä paljastamaan mahdollisimman suuri määrä käyttämiään tilejä tai tilisiirtotietoja. Näiden yhteisöjen foorumeilla, joista esimerkkinä toimii 419eater.com, vaihdetaan vinkkejä, käydään keskustelua ja julkaistaan parhaita vastahuijauksia

(419eater 2020). Ne ovat toisin sanoen yhteisöllisen identiteetin rakentamista siinä missä huijauksetkin.

419eater.com:n kaltaisilla sivustoilla korostetaan virallisesti etiikkaa, varovaisuutta ja virkavallan auttamista. Käytännössä kyse on kuitenkin pikemminkin alakulttuurisesta älyjenittelöstä kuin suoraviivaisesta laki vastaan rikollisuus-asetelmasta. Tässä itämaassa voidaan nähdä myös uuskolonialistisia sävyjä. Kolonialismin perinteiseen narratiiviin kuuluu nähdä kolonisoitua nimenomaan järjestysongelmana ja korostaa omaa roolia lain ja järjestyksen valvojana. Vastahuijauksiviestien keskusteluissa saatetaan toistaa stereotyyppisiä ajatuksia, joissa globaali pohjoinen samaistetaan järjestykseen ja Afrikka kaaokseen. Kenties anekdoottimaisena mutta yhtä kaikki mielenkiintoisena esimerkkinä onnistunutta vastahuijauksia kutsutaan käsitteellä *trophy*. Kun käsite yhdistetään onnistuneen vastahuijauksen visuaalisena symbolina käytettävään safarikypärään, se assosioituu trofeemetsästyksen (*trophy hunting*) (Scannell 2014). Näin vastahuijauksen symboliikka, todennäköisesti täysin tietoisesti, leikittelee uuskolonialistisella symboliikalla.

Ei ole myöskään sattumaa, että eri tahot korostavat hyvin erilaista tulkintaa kolonialismin historiasta. Siirtomaahallinto Nigeriassa oli tietoisesti sosiaalisesti hajottava ja korruptiota ruokkiva (Ellis 2018), joidenkin tutkijoiden mukaan kenties kaikista eurooppalaisten pystyttämistä hallinnoista keinotekoisin (Oboh & Schoenmakers 2010, 237). Nigeriassa vaikuttaa vallitsevan yleinen käsitys, jonka mukaan *eurooppalaiset* ovat aina rosvonneet Nigeriaa, mikä voi toimia myös huijauksen hiljaisena oikeutuksena (Oboh & Schoenmakers 2010, 238). Huijauksia torjuvat sivustot taas taustoittavat asiaa alleviivaamalla, että *Nigerian hallitukset* ovat systemaattisesti rosvonneet valtion kassaa (Tive 2006, 11).

Nigerialaiskirjeiden tulkinta alakulttuureina avaa siis kaksikin sosiologista tasoa jälkikolonialismiin. Ensinnäkin nigerialaiskirjeiden lähettäjien ja heidän alakulttuurinsa tutkimusten perusteella nähdään, että nämä nuoret pyrkivät jäljittelemään maailmantalouden voittaja-alueiden alakulttuureja sekä tarjottuja mielikuvia rahasta ja glamourista sen sijaan, että he toimisivat kokonaan normien vastaisesti. Rikollinen vastaan lainvalvonta -asetelman ohella nigerialaiskirjeisiin kytkeytyvissä alakulttuureissa käydään myös jonkinlaista juonikkuuden itämaaa, jonka motivaatio ei pohjautu yksinomaan rahaan tai haluun pitää yllä lakia ja järjestyksä. Toiseksi kolonialismin oikeutukseen on perinteisesti kuulunut narratiivi järjestyksen ylläpitämisestä, ja tämä narratiivi saa suoraa jatkumoa sähköpostihuijauksen torjunnan tapauksessa, jossa hyveellinen lainvalvonta ja jälkikolonialistinen kuvasto sekoittuvat. Voidaan myös pohtia, onko länsiafrikkalaisille nuorille huijauksirikollisuus sellainen tarjottu identiteetti, johon heidän on helppoa tarttua.

Talouden normit ja jätteen maantiede

Kuten alussa totesin, tavallisin yhteiskuntatieteellinen näkökulma globaalin pohjoisen ja globaalin etelän suhteiden analyysiin on taloudellisten suhteiden näkökulma. Mutta taloudellakin on luonnollisesti sosiaalinen puolensa: voidaan esimerkiksi kysyä, minkälaisia kulttuurisia toimintamalleja, odotuksia ja normeja talouden toimintaan liittyy. Lisäksi uudemmassa sosiologiassa on kiinnitetty paljonkin huomiota taloudellisen prosessin sivutuotteisiin (kansanomaisesti jätteen) liittyyiin merkityksenantoihin.

Palatakseni tekstin esimerkkitapaukseen, sähköpostihuijauksen nopea yleistyminen Nigeriassa yhdistyi ajallisesti paitsi teknologisten viestintävälineiden kehitykseen, myös maan taloudellisiin vaikeuksiin 1980-luvulla. Tuolloin öljyn hinta laski rajusti, mikä aiheutti ongelmia yksipuolisesti öljyn viennistä riippuvaiselle maalle. Nigerian

talous on toki elpynyt 1980-luvun jälkeen, mutta korkea nuorisotyöttömyys on edelleen huomattava ongelma (Adesina 2017, 23). Nigerianlaiskirjeilmiötä voikin selittää nimenomaan taloudellisella tilanteella: talouskriisit aiheuttavat työttömyyttä, sosiaalisia ongelmia ja rikollisuutta. Tämä ei kuitenkaan vielä kerro mitään talouteen liittyvistä odotuksista tai tosiasiallisesti mahdollisista toimintamalleista. Jälkikolonialistiset valtiot ovat tyypillisesti keskittyneet yksittäisen raaka-aineen tai luonnonvaran tuotantoon. Kun tällaisen luonnonvaran arvo nopeasti laskee, tulisi löytää uutta tuotantoa. Käytännössä useat vaihtoehtoiset tuotteet törmäävät kaupan esteisiin (esim. Lines 2008). Niinpä maailmantaloudessa olevien periferisten maiden ajatellaan ratkaisevan talouskriisinsä joko sopeutusohjelmalla – mikä pahentaa tilannetta – tai monipuolistamalla talouttaan.

Monipuolistamisessa iskusanaja ovat esimerkiksi tietovaltaisuus, uudet teknologiat ja palveluvaltaisuus. Vaikka nigerialaiskirjeet tiedetään rikollisuudeksi, niiden voidaan tulkita edustavan juuri sitä, mitä köyhille maille tarjotaan taloudellisten laskusuhdanteiden paikkaamiseksi ja talouden monipuolistamiseksi: luovaan merkitystentuotantoon perustuvaa, uutta teknologiaa hyödyntävää taloudellista toimintaa. Joissakin tutkimuksissa sähköpostihuijausten katsotaan jopa edustavan nuorten taloudellista valtaistumista tietoyhteiskunnassa (Adogame 2009).

Erityinen näkökulma, joka sosiologialla on annettavana talouden tutkimukseen, on jätteen sosiologian näkökulma. Kaikissa tuotanto- ja kulutusprosesseissa syntyy sivutuotteita, ja on tärkeä kysymys, minkälaisia merkityksiä näille sivutuotteille annetaan. Nykyistä kulutusyhteiskuntaa on toisinaan luonnehdittu ”poisheitokulttuuriksi” (Strasser 1999). Yhdistettynä globaalien talouden eriarvoiseen järjestykseen se merkitsee usein myös sitä, että jotkin maantieteelliset alueet erikoistuvat poisheitettävien asioiden sijoituspai-

koiksi. Ei ole sattumaa, että tietoyhteiskunnan jätteestä kärsivät ihmiset asuvat lähinnä vanhoissa alusmaissa, kun tietoyhteiskunnan taloudelliset hyödyt painottuvat globaaliin pohjoiseen. Maailman elektroniikkajätteestä dumpataan erittäin suuri osa Länsi-Afrikkaan, missä se aiheuttaa käsittelemättömänä erilaisia terveysongelmia paikallisen väestön keskuudessa. Tässä yhteydessä puhutaan toisinaan ”informaalista kierrätyksestä” (Omokaro 2018), vaikka kyse on pitkälti vain vaarallisen jätteen sijoittamisesta haitallisella tavalla. Vuonna 2010 Nigeriaan laittomasti tuodun elektroniikkajätteen määrä oli noin 100 000 tonnia (Ogungbuyi ym. 2012).

Nyky sosiologiassa jäte on ollut yleistyvää tutkimuskohde, vaikka vielä 1970-luvulla sosiologian voitiin väittää olleen sokea koko käsitteelle (Thompson 1979). Laajasti ymmärrettynä jäte tarkoittaa tuotannon ja kulutuksen haitallisia ja ei-toivottuja seurauksia. Tässä mielessä tietoyhteiskunnan jätteen voidaan katsoa tarkoittavan myös nigerialaiskirjeiden kaltaisia kulttuurituotteita, jotka syntyvät samoista teknologisista alustoista ja samanlaisista sisällöntuotannon ja digitaalisen lukutaidon kyvyistä kuin muukin tietotalous. Siinä missä sosiologiassa on toisinaan ihmetelty sitä, että ”sosiologia kohtelee jätettä kuin se olisi immateriaalista” (O’Brien 1999, 62; ks. myös Fagan 2003), ongelma voikin olla päinvastainen: puhuessaan jätteestä sosiologia ei huomaa, että se voi yhtä hyvin olla immateriaalista.

On merkille pantavaa, että samalta maantieteelliseltä alueelta, jonne kaadetaan suurin osa globaalien tietoyhteiskunnan materiaalisesta jätteestä, lähetetään suurin osa huijausviesteistä, joita voi pitää jonkinlaisena tietoyhteiskunnan immateriaalisena jätteenä. Materiaaliselle ja immateriaaliselle jätteelle on yhteistä myös se, että ne valitsevat uhrinsa varsin mielivaltaisesti. Näillä jätteen muodoilla ei tietenkään ole mitään suoraa keskinäistä vuorovaikutussuhdetta, mutta niiden

muodostama tietoyhteiskunnan jätteen maantiede olisi joka tapauksessa enemmänkin tutkimusta ansaitseva ilmiö.

Taloutta voidaan siis tulkita joko näkyvän talouden ja sen ohjauksen näkökulmasta tai näkymättömien normien ja sivutuotteiden näkökulmasta. Ensin mainitusta näkökulmasta nigerialaiskirjeiden ilmaantumisessa merkille pantavaa on se, että ne ilmaantuivat virallisen talouden kriisin myötä. Näkökulmaa vaihtamalla huomataan myös, että normin mukaisesti ja normin vastaisesti toimisen raja ei ole yksiselitteinen: nigerialaiskirjeet ovat ilmiönä tyypiesimerkki laittomasta toiminnasta, jossa taloudellisena toimintana on myös paljon norminmukaista. Jätteen näkökulma taas avaa uudenlaisen tarkastelukulman: jos tietoyhteiskunnan ymmärtäminen edellyttää tietoyhteiskunnalle ominaisen jätteen ymmärtämistä, on nimenomaan Länsi-Afrikka monisuuntaisine kolonialistisine jatkuvuuksineen tämän ymmärryksen kannalta keskeinen tutkimuskohde. Huijaussähköpostit toimivat havainnollisena osoituksena tästä jätteen maantieteestä.

Lopuksi

Tekstin tavoitteena on ollut osoittaa, että globalisaation ja kolonialististen jatkuvuuksien tulkinnaassa on hyödyllistä tulkita asioita yksittäisten, potentiaalisesti laittomien ilmiöiden kautta ja nostaa sosiologian analyysityökaluja yleisempien jälkikolonialismikeskustelujen rinnalle. Usein kolonialistiset jatkuvuudet näkyvät parhaiten nimenomaan epävirallisissa ilmiöissä: sosiologinen ajatus siitä, että laajoja ilmiöitä voidaan tulkita yksittäisestä artefaktista käsin, voidaan hyvin ulottaa koskemaan mannertenvälisiä taloudellisia ja kulttuurisia suhteita. Nigerialaiskirjeinä tunnetut sähköpostihuijaukset toimivat havainnollisena esimerkkinä tällaisesta lähestymistavasta. Tavoitteena on ollut myös osoittaa, että tällainen analyysi auttaa näkemään kolonialistisia jatkuvuuksia tasoilla, joita talousinstituutioiden

ja identiteettien analyysi ei tavoita. Olen edellä tehnyt havainnollistavan kirjallisuuskatsauksen, jossa nigerialaiskirjeiden tutkimusta on ryhmitelty (uus)kolonialististen stereotyyppien jatkuvuuden, jälkikolonialististen hybridien alakulttuurien ja tietoyhteiskunnan moninaisen jätteen näkökulmien kautta. Kun näitä huijauksia tulkitaan tähän tapaan näkökulmana laajoihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, arkinen vähäpätöinen ärsytys sähköpostin ääressä luokin tulkintaikkunan globaaliin talouteen, kulttuuriin ja tietoyhteiskuntaan.

Sosiologinen näkökulma voi myös laajentaa jälkikolonialistisella analyysillä pintapuolisesti yksioikoisilta näyttäviä ilmiöitä. Nigerialaiskirjeet olisi houkuttelevaa ymmärtää ainoastaan rikollisuuden ja sen torjunnan kontekstissa. Euroopan ja Afrikan välisiä suhteita käsiteltäessä asetelma on kuitenkin mutkikkaampi. Järjestyksen ja rikollisuuden torjunnan retoriikka on aina ollut osa kolonialistista hallintaa, minkä lisäksi tämän tyyppinen rikollisuus perustuu kolonialististen stereotyyppien hyödyntämiseen. Voidaan myös kysyä, milloin toiminta on jossain mielessä normin mukaista ja miten se asettuu laajempaan tietoyhteiskunnan tuottaman arvon ja jätteen maantieteeseen.

Kolonialististen jatkuvuuksien tulkinta on toki mutkikas kysymys ja herättää erimielisyyttä myös tutkijoiden parissa, kun ongelmia pyritään asettamaan laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Esimerkiksi joidenkin tutkijoiden mukaan nigerialaiskirjeilmiö on osoitus maan kulttuurisesta ja sosiaalisesta toimimattomuudesta (Glickman 2005) siinä, missä toiset näkevät sen pikemmin ymmärrettävänä seurauksena globaalista epäoikeudenmukaisuudesta (Scannell 2014). Oli miten oli, osa tutkimuksen ja jälkikolonialismin suhdetta on tiedon tuottamisen järjestys, jossa relevanteinkin tutkimus voi joutua sivuutetuksi, jos tutkijat ovat eurooppalaisen kulttuuripiirin henkisen kartan reunoilla tai ulkopuolella. Siksi olen

yllä tietoisesti nojannut nigerialaisten sosiologien tutkimuksiin kartoittaessani esimerkkinä käyttämäni ilmiötä, myös kannustaakseni kollegoitani etsimään tarvittaessa tietoa tällaisista lähteistä.

Kirjallisuus

- ABIMBOLA O. SALU. 2005. "Online crimes and advance fee fraud in Nigeria are available legal remedies adequate?" *Journal of Money Laundering Control* 8:2, 59–167.
- ADENIRAN, ADEBUSUYI. 2008. "The internet and emergence of yahooboys sub-culture in Nigeria." *International Journal of Cyber Criminology* 2:2, 368–381.
- ADESINA, OLUBUKOLA STELLA. 2017. "Cybercrime and poverty in Nigeria." *Canadian social science* 13:4, 19–29.
- ADOGAME, AFE. 2009. "The 419 code as business unusual: youth and the unfolding of the advance fee fraud online discourse." *Asian journal of social science* 37:4, 551–573.
- AMPRAWUM, EDWARD FOKUOH. 2009. "Advance fee fraud '419' and investor confidence in the economies of sub-Saharan Africa." *Journal of financial crime* 16:1, 67–79.
- ANDERSSON, PASI & BJÖRN ÅDAHL. 1993. *Huono uutinen - hyvä juttu? Kehitysmuutisointi Suomessa*. Helsinki: Ulkoasiainministeriön kehitys yhteistyösasto.
- ARANSIOLA, JOSHUA OYENIYI & SURAJ ASINDEMADE. 2011. "Understanding cybercrime perpetrators and the strategies they employ in Nigeria." *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 14:12, 759–763.
- BRUNTON, FINN. 2013. *Spam: A shadow history of the internet*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- BURRELL, JENNA. 2008. "Problematic empowerment: West African internet scams as strategic misrepresentation." *Information technologies and international development* 4:4, 15–30.
- ELLIS, STEPHEN. 2018. *This present darkness: A history of Nigerian organised crime*. Lontoo: Hurst.
- FAGAN, G. HONOR. 2003. "Sociological Reflections on Governing Waste." *Irish Journal of Sociology* 12:1, 67–84.
- GLICKMAN, HARVEY. 2005. "The Nigerian '419' advance fee scams – prank or peril?" *Canadian Journal of African Studies* 39:3, 460–89.
- HARJU, JUKKA. 2014. "Sunny Car Center joutui toisenkin Afrikan-huijauksen kohteeksi." *Helsingin Sanomat* 24.10.2014
- HOLT, THOMAS & DANIELLE GRAVES. 2007. "A qualitative analysis of advance fee fraud e-mail schemes." *International journal of cyber criminology* 1:1, 137–154.
- ISACENKOVA, JELENA; OLIVIER THONNARD; ANDREJ COSTIN; AURELIEN FRANCILLON & DAVID BALZAROTTI. 2014. "Inside the scam jungle: a closer look at 419 scam email operations." *EURASIP Journal on Information Security* 2014:4. <https://link.springer.com/article/10.1186/1687-417X-2014-4>
- KUNCZIK, MICHAEL. 1999. *Ethics in journalism. A reader on their perception in the third world*. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- LINDSTRÖM, LISELOTT. 2018. "Melania Trump sai joidenkin mielestä nähdä vääjän Afrikan, mutta mikä sitten on oikea Afrikka?" *YLE Uutiset* 22.10.2018.
- LINES, THOMAS. 2008. *Making poverty: a history*. Lontoo: Zed books.
- LONGE, OLUMIDE BABATOPE; STELLA CHINYE CHIEMEKE & OLUFADE F WILLIAMS ONIFADE. 2008. "Camouflages and token manipulations. The changing faces of the nigerian fraudulent 419 spammers." *African journal of information and communication technology* 4:3, 87–98
- MALMELIN, NANDO. 2003. *Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.
- OBOH, JUDE & YVETTE SCHOENMAKERS. 2010. "Nigerian advance fee fraud in transnational perspective." *Cahiers politiestudies* 2:15, 235–254.
- O'BRIEN, M. 1999. "Rubbish-power: towards a sociology of the rubbish society?" Teoksessa J. Heam & S. Roseneil (toim.) *Consuming Cultures: Power and Resistance*. London: Macmillan, 262–277.
- OGUNGBUYI, OLAKITAN; INNOCENT CHIDI NNOROM; OLADELE OSIBANJO & MATHIAS SCHLUEP. 2012. *E-Waste country assessment Nigeria. e-Waste Africa project of the secretariat of the Basel Convention*. Chatelaine: Basel Convention secretariat.
- OHANYERE, A.N. 2003. *Money laundering and financial crimes in Nigeria*. Ikeja: Art hill Publishers.
- OJEDOKUN, USMAN ADEKUNLE & MICHAEL CHRISTOPHER ERAYE. 2012. "Socioeconomic lifestyles of the Yahoo-Boys. A study of perceptions of university students in Nigeria." *International Journal of Cyber Criminology* 6:2, 1001–1013.
- OKAGBARE, B. C. 2003. *The twilight of Nigerian '419' fraudsters*, Lagos: Mbeyi and Associates.
- ONWUDIWE, IHEKWOABA. 2004. "Transnational crimes. The case of advance fee frauds in Nigeria." Teoksessa Anita Kalunta-Crompton and Biko Agozino (toim.) *Pan-African issues of crime and justice*. Oxon: Routledge, 99–120.
- OMOKARO, BENEDICTA IDEHO. 2018. *Moving forward sustainably. Material and social conditions of electronic waste management in Nigeria*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- PHOKEER, AMREESH & ALAIN AINA. 2016. "A survey of anti-spam mechanisms and their usage from a Regional Internet Registry's perspective". *2016 IST-Africa Week Conference proceedings*.
- RÄSÄNEN, SANNA-MARJA. 1999. *Myönteisen kehitysmääuutisen metsästys: minkälaisia juttuja toimittajat kirjoittavat matkoilta, joita Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyösasto on rahoittanut?* Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- SCANNELL, JOHN. 2014. "The 419 scam: an unacceptable power of the false?" *PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies* 11:2. <https://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/portal/article/view/3220/4579>
- SMITH, ANDREW. 2009. "Nigerian scam e-mails and the charms of capital". *Cultural studies* 23:1, 27-47.
- STRASSER, SUSAN. 1999. *Waste and Want: A Social History of Trash*. New York: Metropolitan Books.
- TADE, O., & A. ALIYU. 2011. "Social organization of internet fraud among university undergraduates in Nigeria". *International Journal of Cyber Criminology* 5:2, 860-875.
- THOMPSON, MICHAEL. 1979. *Rubbish Theory. The Creation and Destruction of Value*. Oxford: Oxford University Press.
- TI (TRANSPARENCY INTERNATIONAL). 2019. *Corruption perceptions index 2018*. <https://www.transparency.org/cpi2018> (luettu 1.4.2019)
- TIVE, CHARLES. 2006. *419 Scam. Exploits of the Nigerian con man*. New York: iUniverse.
- WHITAKER, ROBERT. 2013. "Proto-spam: Spanish prisoners and confidence games." *The appendix* 1:4. <http://theappendix.net/issues/2013/10/proto-spam-spanish-prisoners-and-confidence-games>
- 419eater (2020) *Publish your work here*. <https://forum.419eater.com/forum/viewforum.php?f=10&sid=f86fae16331dba4421ea8332e086ab35> (luettu 30.1.2020)